

Martina Brandt, Christian Deindl¹

Pomoč ostarelim staršem v vzhodni in zahodni Evropi

POVZETEK

Obseg in pomen praktične in finančne pomoči, ki jo ostarelim staršem nudijo njihovi otroci srednjih let, se med 14 proučevanimi evropskimi državami močno razlikujeta (Avstrija, Belgija, Češka, Danska, Francija, Grčija, Irska, Italija, Nizozemska, Poljska, Španija, Švedska in Švica). Praktično pomoč pri gospodinjstkih opravilih in birokratskih zadevah bolj prakticirajo v severnih in zahodnoevropskih državah (Švedska, Danska, Belgija, Nizozemska in Irska), medtem ko je praktična pomoč v južni in vzhodni Evropi manj pogosta (Poljska, Španija, Grčija). Finančni transferji pa kažejo skoraj povsem nasproten trend razširjenosti, saj več otrok podpira starše v južnih in vzhodnih sistemih blaginje (predvsem Grčija in Poljska). Upoštevajoč sisteme držav na področju potreb, možnosti in družinskih struktur vidimo, da je socialna politika pomemben dejavnik za verjetnost medgeneracijskih transferjev starejšim ljudem: več, ko je javno zagotovljenih storitev in transferjev, več občasne pomoči nudijo svojim ostarelim staršem otroci, stari 50 let in več, hkrati pa jim manj finančno pomagajo, kar odraža *delitev dela* ali *specializacijo* med družino in državo.

Ključne besede: primerjalna, generacija, večnivojski, socialna politika, socialna država

AVTORJA: *Dr. Martina Brandt* je višja znanstvena raziskovalka na Raziskovalnem inštitutu za ekonomiko staranja prebivalstva v Mannheimu na Univerzi v Mannheimu in sodeluje v raziskovalni skupini SHARE. Študirala je na univerzah v Kölnu in Zürichu. Leta 2008 je zaključila doktorski študij medgeneracijske pomoči. Njeno raziskovalno področje obsega socialne mreže in medgeneracijsko sožitje, nezaposlenost, sociologijo življenjskega poteka, socialno politiko in empirične metode.

Christian Deindl je znanstveni asistent na Inštitutu za sociologijo na Univerzi v Kölnu. Študiral je na univerzah v Kölnu, Leuvenu in Zürichu. Njegovo trenutno raziskovalno delo vključuje medgeneracijske transferje in staranje prebivalstva v Evropi ter učinek dohodkovne neenakosti na blaginjo v starosti.

ABSTRACT

Support to Older Parents in Eastern and Western Europe

Practical and financial support to older parents by their middle-aged children differs strongly between the 14 European countries studied (Austria, Belgium, Czech Republic, Denmark, France, Germany, Greece, Italy, Ireland, Netherlands, Poland, Sweden, Switzerland and Spain), with a high likelihood of practical support with household chores and administrative issues in the Northern and Western European countries (Sweden, Denmark, Belgium,

¹ Naslov izvirnika: *Support to Older Parents in Eastern and Western Europe*. Prevedla Mojca Šinkovec.

the Netherlands and Ireland), and a low likelihood in Southern and Eastern Europe (Poland, Spain, Greece). Financial transfers show an almost opposite distribution, with more children supporting a parent in Southern and Eastern welfare regimes (primarily Greece and Poland). Controlling for the composition of the countries in terms of need-, opportunity- and family structures on the basis of the Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe we find, that social policy is an important factor for the likelihood of intergenerational transfers to elders: The more services and transfers are provided publicly, the more children aged 50 and over provide sporadic help to their older parents, but the less financial support is given, indicating a *division of labour* or *specialisation* between family and state.

Keywords: Comparative, Generation, Multilevel, Social Policy, Welfare State

AUTHORS: Martina Brandt, Ph.D. is Senior Researcher at the Mannheim Research Institute for the Economics of Ageing, University of Mannheim and working in the SHARE team. She studied at the Universities of Cologne and Zurich, and finished her PhD. on intergenerational support in 2008. Her research areas are social networks and intergenerational relations, unemployment, life course sociology, social policy and empirical methods.

Christian Deindl is Scientific Assistant at the Institute of Sociology at the University of Zurich. He studied at the Universities of Cologne, Leuven and Zurich. His current research deals with intergenerational transfers and ageing in a European perspective as well as the impact of income inequality on wellbeing in old age.

1. UVOD

Staranje prebivalstva je eden izmed največjih sodobnih izzivov, s katerim se sooča Evropa. Starostna sestava prebivalstva se bo vedno hitreje spreminjala, kar bo imelo različne posledice za različne starostne skupine. Delovno aktivno prebivalstvo bo moralo ne le (vsaj delno) financirati pokojnine za naraščajoče število upokojencev, ampak tudi zagotoviti nujno praktično pomoč starim ljudem. Vendar lahko ljudje danes pričakujejo večje število zdravih let, ki jih bodo preživeli dejavno in brez potrebe po pomoči. Breme za mlade pa vseeno narašča vsaj relativno (BMFSFJ, 2006; Höpflinger in Hugentobler, 2003).

V socialnih in političnih raziskavah se kot glavni vir pomoči starejšim vedno bolj poudajajo medgeneracijski odnosi v družini ter njihov odziv na ukrepe socialne države. Predvsem intenzivna skrb za starše, ki obsega nego in oskrbo, je bila že večkrat raziskana (npr. Haberkern, 2008), manj pa vsakodnevna pomoč, čeprav ima praktična pomoč veliko večjo družbeno dimenzijo ter lahko služi kot zelo dober in fleksibilen kazalnik solidarnosti, saj izmenjava v vseh družbenih skupinah poteka v vseh smereh, oblikah in intenzivnosti (gl. tudi Brandt, 2009; Brandt in Szydlik, 2009; Walker idr., 1995). Finančna pomoč staršev otrokom je dobro raziskano področje (npr. Attias-Donfut, 1995), medtem ko je bila pomoč odraslih otrok ostarelim staršem v dosedanjih empiričnih raziskavah nekako zapostavljena (z izjemo npr. Reil-Held, 2006; Sloan idr., 2002).

Če primerjamo finančno ter praktično pomoč ostarelim staršem, dobimo podatek, ki je zelo informativnega značaja, potreben pa je za nujno prihodnjo prilagoditev socialnih držav v starajoči se Evropi. Vprašanje je, ali se družine odzivajo na različne sisteme znotraj

države blaginje. Če je temu tako, kako lahko razložimo in opišemo medsebojne odnose med socialnimi politikami ter medgeneracijskimi transferji?

Na vprašanje bomo odgovorili s pomočjo drugega dela Raziskave o zdravju, staranju in upokojevanju v Evropi, ki vsebuje podatke o medgeneracijskih transferjih v 14 evropskih državah vse od severa do juga ter od vzhoda do zahoda (Avstrija, Belgija, Češka, Danska, Francija, Grčija, Irska, Italija, Nizozemska, Poljska, Španija, Švedska in Švica). Transferje finančnih sredstev ter praktične pomoči od otrok, starih 50 let in več, k njihovim ostarelim staršem bomo primerjalno raziskali ter povezali s specifičnimi kazalniki socialne politike (gl. tudi samostojne analize Brandt, 2009; Deindl, 2009).

2. TEORETIČNO OZADJE

Medgeneracijska solidarnost je koncept, o katerem se mnenja pogosto razhajajo in ki ostaja trd oreh, ker gre za večdimenzionalen latenten konstrukt (van Gaalen in Dykstra, 2006). Osredotočili se bomo zgolj na kazalnike *funkcionalne solidarnosti*, izražene v obliki časa, ki ga otroci namenijo staršem (praktične pomoči), in denarne pomoči staršem (Szydlik, 2000, 2008). Normativne, čustvene in asociativne konotacije solidarnosti bomo pustili ob strani, strukturne vidike, kot npr. geografsko oddaljenost bivališč, pa bomo uporabili pri razlagi rezultata, pri medgeneracijskem transferju v razmerju otrok-roditelj (več o konceptu in obravnavi: gl. Bengtson idr., 2002; za analize različnih kazalnikov solidarnosti s SHARE gl. npr. Attias-Donfut idr., 2005; Bonsang, 2007; Hank, 2007; Kalmijn in Saraceno, 2008; Hank in Buber, 2009; Igel idr., 2009). Možnosti in potrebe potencialnih dajalcev in prejemnikov, kot npr. finančna sredstva, stopnja izobrazbe, zdravstveno stanje ter starost, so znane strukture, ki vplivajo na mikro raven (Szydlik, 2000, 2008). Te so dobro vtakane v (mezo) strukture družin, npr. število bratov in/ali sester, otrok, sestava družine kot celote. Bistveno je, da ima lahko kontekst pomemben vpliv: družinske norme ter socialne in družinske politike so v medsebojni odvisnosti z vedenjem v družinah ter na ta način tudi z medgeneracijskimi transferji (npr. Hashimoto idr., 1992).

Pri finančnih transferjih, ki tečejo od mladih k starim, je bila teza o »izpodrivanju« večkrat potrjena (redko pa je bila empirično preverjena; za nadaljnjo obravnavo gl. Künemund in Rein, 1999): čim bolj sta razvita socialna država in še posebej pokojninski sistem, tem manj zasebne finančne pomoči potomcev potrebujejo starši. Po drugi strani pa imajo starejši, ki prejemajo državno pokojnino, tudi več finančnih sredstev, da lahko potomcem nudijo podporo (Deindl, 2009). Pri analizi medgeneracijske pomoči in oskrbe prav tako več avtorjev ugotovja, da zasebna pomoč *dopolnjuje* ali se celo *vriva* v razširjene ali razširjajoče se državne ukrepe, tako na podlagi navzkrižnih kot vzdolžnih podatkov (Lingsom, 1997; Attias-Donfut in Wolf, 2000; Daatland in Herlofson, 2003). Čim več socialnih storitev in transferjev država nudi, tem bolj intenzivna je izmenjava podpore med generacijami. Videti je, da v tem primeru država podpira in celo krepi zasebne vire.

Te konkurenčne ugotovitve lahko uskladimo s pomočjo hipoteze o *specializaciji*, po kateri obstaja specifična delitev nalog (*delitev dela, diferenciacija*) med družino in državo ali formalno organizacijo (Motel-Klingebiel idr., 2005; Motel-Klingebiel in Tesch-Römer, 2006; Litwak idr., 2003). Analiza različnih oblik nujenja pomoči (in/ali različnih medgeneracij-

skih smeri), kot npr. hkratna finančna in praktična pomoč ter specifični kazalniki blaginje, lahko natančno odkrijejo vzorce specializacije (gl. tudi Brandt, 2009; Brandt in Szydlik, 2009; Brandt idr., 2009): finančno pomoč mladim je postopoma nadomestila širitev socialne države v obliki pokojnin in socialnih transferjev ljudem v stiski. Hkrati pa je to omogočilo potomcem, da imajo več priložnosti za (prostovoljsko) zagotavljanje vsakodnevne praktične pomoči ostarelim svojcem. Javne storitve so namreč čedalje bolj prevzemale in pokrivale naloge, kot je npr. zahtevna oskrba, hkrati so zaradi javnih transferjev postajale cenovno vedno bolj dostopne starim ljudem.

Na podlagi teh ugotovitev ter z analizo prečnih primerljivih podatkov naj bi osebe srednjih let nudile manj denarne pomoči ostarelim v velikodušnih sistemih državne blaginje. V teh političnih okoljih je občasna praktična pomoč otrok ostarelim staršem bolj verjetna. Analiza lahko služi zgolj kot prvi pokazatelj *specializacije* med državo in družino – za pojasnitev povezave med kulturo, politiko in družino bi potrebovali vzdolžne podatke. To bodo omogočili prihodnji valovi raziskave SHARE; zaenkrat lahko podamo le informativen vpogled v medgeneracijske transferje v Evropi.

3. PODATKI IN METODA

Za opisano analizo smo uporabili podatke iz drugega vala Raziskave o zdravju, staranju in upokojevanju v Evropi (SHARE)². Podatkovna baza vsebuje informacije o okoli 45.000 anketiranih, starih 50 let in več, iz 14 evropskih držav (Avstrija, Belgija, Češka, Danska, Francija, Grčija, Irska, Italija, Nizozemska, Poljska, Španija, Švedska in Švica). Praktična pomoč pomeni pomoč staršem, ki ne živijo v skupnem gospodinjstvu z otroki, in sicer pri gospodinjskih opravilih, delu na vrtu, popravilih in prevozi (instrumentalne dejavnosti v vsakdanjem življenju) ter kot pomoč pri papirnatih in birokratskih zadevah v zadnjih 12 mesecih. Za denarno pomoč staršem se šteje transfer v znesku najmanj 250 EUR v zadnjem letu.

Naš vzorec predstavljajo anketiranci z najmanj enim biološkim staršem, starih 64 let ali več. Da bi lahko analizirali denarne transferje in transferje pomoči ostarelim materam in očetom, smo sestavili specifične dvojice otrok-roditelj. Pri odnosih anketiranec/oče, anketiranec/mati uporabljamo večnivojske modele (za nadaljnje informacije gl. Hox, 2002; Snijders in Bosker, 2004). Ljudje, ki živijo v istem gospodinjstvu, si delijo podobne in do neke mere celo enake lastnosti, zato je gospodinjstvo vključeno kot tretja raven. Družine so nadalje vpete v državo, ki tako tvori četrto in zadnjo raven. Zanima nas, kako takšni konteksti vplivajo na verjetnost transferjev, če upoštevamo sisteme države glede na možnosti, potrebe in družinske strukture, ter nadalje prikažemo model multivariantne logistične regresije z uporabo programskega paketa Stata (Stata command `xtmelogit`) (Rabe-Hesketh in Skrondal, 2008).

² V članku uporabljamo podatke raziskave SHARE, verzija 2.2.0 z dne 19. 8. 2009. Zbirko podatkov raziskave SHARE v letih 2004-2007 je v največji meri finančno podprla Evropska komisija v okviru petega in šestega okvirnega programa (številke projektov QLK6-CT-2001- 00360; RII-CT- 2006-062193; CIT5-CT-2005-028857). Dodatno financiranje so zagotovili ameriški Nacionalni inštitut za staranje (številke donacij U01 AG09740-13S2; P01 AG005842; P01 AG08291; P30 AG12815; Y1-AG-4553-01; OGHA 04-064; R21 AG025169) ter različni nacionalni viri (gl. <http://www.share-project.org> za popoln seznam ustanov, ki so zagotovile finančna sredstva).

4. TRANSFER PRAKTIČNE POMOČI IN DENARNI TRANSFERJI OSTARELIM STARŠEM

Kakšna je v Evropi medsebojna pomoč staršev in otrok? Tabela 1 prikazuje denarne tokove in praktično pomoč med otroki srednjih let ter njihovimi starši na ravni dvojic. Pomoč, ki jo otroci nudijo staršem, je bolj pogosta kot pomoč v obratni smeri. V 20% dvojic otrok-roditelj otroci nudijo pomoč roditelju pri gospodinjskih opravilih, medtem ko jih 12% pomaga pri urejanju papirjev.

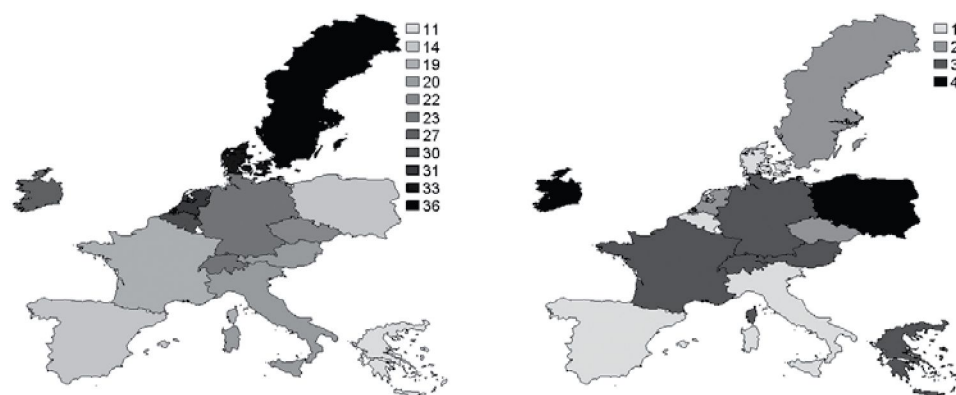
Tabela 1: Denarni transferji in transferji praktične pomoči med otroki in starši

	Od staršev k otrokom	Od otrok k staršem
Pomoč (gospodinjstvo)	1.1 %	20.0 %
Pomoč (urejanje papirjev)	0.4 %	12.3 %
Denar	4.3 %	2.1 %

Vir: SHARE, 2. del, verzija 2.2.0, lastni izračuni, neovrednoteno, $n = 8987$ dvojic.

Finančni transferji, ki tečejo od otrok k staršem, so zelo redki, in sicer jih najdemo le pri 2% dvojic otrok-roditelj. Podoba se spremeni, če upoštevamo pomoč, ki jo stari ljudje nudijo otrokom srednjih let. Finančni transferji (4,3%) so najbolj pogosti, sledita pomoč pri gospodinjskih opravilih (1,1%) in pri urejanju papirjev (0,4%). Praktična pomoč in finančni transferji tako kažejo obratni vzorec. Iz očitnih razlogov (krhkost, bolezen ipd.) ostareli starši ne morejo nuditi praktične pomoči potomcem in pogosteje prejemajo pomoč pri instrumentalnih dejavnostih v vsakdanjem življenju. Nasprotno velja za finančne transferje: starši dajejo denar pogosteje, kot pa ga sami prejemajo. To utegne kazati na to, da imajo dovolj finančnih sredstev za lastno preživetje, po drugi strani pa se hočejo svojim otrokom zahvaliti za pomoč (prim. Brandt idr., 2008).

Slika 1: Praktična pomoč in finančna sredstva staršem (odstotek dvojic)

a) Praktična pomoč

b) Finančna sredstva

Vir: SHARE, 2. del, verzija 2.2.0, lastni izračuni, neovrednoteno, $n = 8987$ dvojice otrok-roditelj.

Pri primerjavi evropskih držav se pokažejo ogromne razlike v številu dvojic otrok-roditev, ki nudijo podporo (Slika 1). V primeru praktične pomoči pri instrumentalnih dejavnostih v vsakdanjem življenju pride do očitne delitve na sever-jug/zahod-vzhod, in sicer je več kot tretjina dvojic na Danskem, Švedskem, Nizozemskem, Irskem ter v Belgiji; v Španiji, Grčiji in na Poljskem pa jih je le 10%. Slika pa ni tako jasna v primeru finančne pomoči ostarelim staršem, saj variira med 1% in 4% pri vseh dvojicah otrok-roditev po Evropi. Najvišje stopnje transferjev so na Poljskem, v Grčiji in na Irskem.

Kako razložiti to razdelitev? Po hipotezi o specializaciji lahko razlike med državami pripisemo različnim socialnim politikam: čim več javne pomoči nudi država, več občasne pomoči nudijo svojim staršem otroci, hkrati pa starejši potrebujejo manj zasebne finančne pomoči.

5. SOCIALNA POLITIKA IN MEDGENERACIJSKA POMOČ

V nadaljevanju socialno politiko merimo na podlagi socialnih izdatkov, izraženih v ameriških dolarjih na osebo v letu 2004, pa tudi na podlagi odstotka zaposlenih v zdravstvenih in socialnih službah v letu 2004 – podatki so iz podatkovnih baz *OECD* (Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj) (2007a, b). Tabela 2 prikazuje razdelitev obeh kazalnikov ter ponovno kaže na delitev sever-jug. V severni in zahodni Evropi tako vidimo, da obstaja več javnih transferjev in storitev kot pa v državah vzhodne in južne Evrope, zajetih v raziskavo SHARE.

Tabela 2: Kazalniki socialne politike

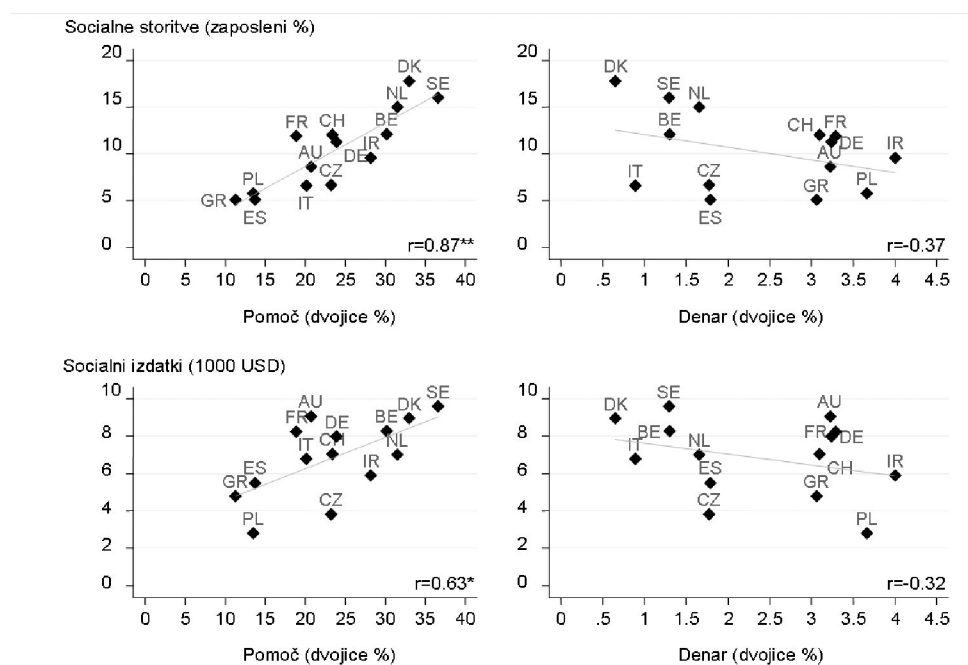
	Socialni izdatki v letu 2004	Socialne storitve v letu 2004
SE	9585.4	18.7
DK	8946.3	18.0
NL	7004.9	14.7
BE	8270.0	12.1
FR	8241.5	10.1
DE	7982.0	10.4
AU	9039.4	8.6
CH	7015.0	10.7
ES	5496.3	5.6
IT	6770.5	6.1
GR	4788.0	4.6
CZ	3814.3	6.7
PL	2787.6	5.8
IR	5894.6	9.6

Vir: *OECD 2007a, b.*

Preden uporabimo multivariantne večnivojske modele, da bi ugotovili, s katero kombinacijo vplivov na ravni dvojic, posameznikov, družin ali države je mogoče pojasniti verjetnost pomoči ali denarnih transferjev staršem, bomo kazalnike postavili v soodvisnost z medge-

neracijsko pomočjo. Slika 2 prikazuje kombinacije z obema kazalnikoma socialne politike, denarnimi transferji ter s transferjem časa (praktične pomoči), ki jih otroci namenjajo staršem. Med praktično pomočjo in socialnimi izdatki, pa tudi med socialnimi storitvami, obstaja pozitivna korelacija. Čim več država porabi za socialne zadeve in čim več je zaposlenih v socialnih službah, tem večji je odstotek staršev, ki jim otroci nudijo pomoč. Korelacija pa je negativna pri finančnih transferjih, saj pride nekako do *izpodrivanja* družine pri denarni pomoči, tudi če korelacija, dobljena na podlagi enajstih opazovanj, ni statistično pomembna.

Slika 2: Socialna politika in transferji praktične pomoči ter denarni transferji staršem

Vir: SHARE, 2. del, verzija 2.2.0, lastni izračuni, neovrednoteno, $n = 14$ držav, $*p < 0.05$, $**p < 0.01$.

Čeprav bivariatne analize delno kažejo visoko korelacijo med ukrepi države ter vedenjem v družinah, je treba upoštevati, da je pri razlagi transferjev k ostarelim staršem sistem države glede na potrebe, možnosti in vključene družinske strukture lahko bolj odločilen dejavnik kot pa kontekst (lahko se ga ne upošteva). V naslednji večnivojski analizi (Tabela 3) smo zato upoštevali vse možne dejavnike vpliva.

Kar zadeva potrebe staršev, raziskava kaže, da se starejšim ljudem v slabem zdravstvenem stanju pogosteje nudita pomoč in denar kot pa njihovim bolj zdravim sovrstnikom. Z dvigom starosti je pomoč bolj pogosta, medtem ko starši, ki živijo s partnerjem, prejema manj praktične pomoči pri gospodinjskih opravilih. Dediščina, ki jo anketiranci pričakujejo, ter darila, ki so jih prejeli od matere ali očeta, so nekakšen nadomestek za vire (možnosti) starša. Ta denarna sredstva imajo pozitiven učinek na praktično pomoč in negativnega na denar, ki ga otroci dajejo staršem: stari ljudje, ki imajo zadostna sredstva, lahko sicer spodbudijo svoje otroke, da jim nudijo pomoč, seveda pa finančne pomoči od svojih potomcev ne potrebujejo.

Tabela 3: Logistični večnivojski modeli: pomoč in denarni transfer staršem

	Pomoč	Denar
Možnosti in potrebe starša		
Slabo zdravstveno stanje	1.40***	1.28**
Starost	1.05***	1.00
Partnerstvo	0.36***	0.78
Pričakovana dediščina	2.28***	0.45***
Darilo otroku	1.78***	1.43
Možnosti in potrebe anketiranca		
Dobro zdravstveno stanje	1.18***	1.11
Zaposlitev	1.20	0.96
Migracija	0.68*	3.36***
Finančna preskrbljenost gospodinjstva	1.27*	1.15
Nizka stopnja izobrazbe		
Srednja stopnja izobrazbe	1.32**	2.38***
Visoka stopnja izobrazbe	1.61***	3.21***
Družina		
Število otrok	0.88***	0.83**
Število sester in/ali bratov	0.86***	0.96
Geografska oddaljenost bivališč	0.58***	1.17**
Hči-mati		
Sin-mati	0.39***	1.35
Sin-oče	0.27***	0.57
Hči-oče	0.30***	0.50*
Nudena pomoč	---	4.35***
Prejeti denar	3.57***	---
Kontekst (samostojni modeli)		
Socialne storitve	1.18***	0.88***
Socialni izdatki	1.36**	0.82**

Vir: SHARE 2. del, verzija 2.2.0, lastni izračuni, neovrednoteno. Razmerje verjetnosti, n (dvojice) = 8384, n (osebe) = 6794, n (gospodinjstva) = 5939, n (države) = 14; * $p < 0.10$, ** $p < 0.05$, *** $p < 0.01$.

Kot smo že omenili, za medgeneracijske transferje niso pomembne zgolj potrebe in možnosti potencialnih prejemnikov, ampak tudi potrebe in možnosti potencialnih dajalcev. Če so anketiranci, starejši od 50 let, dobrega zdravja, obstaja večja verjetnost, da bodo nudili praktično pomoč ostarelim staršem. Ker je za praktično pomoč pogoj fizična navzočnost, je ta veliko redkejša v družinah, kjer so se otroci preselili v drugo državo. Zadostna finančna sredstva (preskrbljenost) ter višja izobrazba (višji socialno-ekonomski položaj) povečujeta verjetnost, da bodo otroci pomagali svojim staršem.

Pri transferju denarnih sredstev je pomemben dejavnik migracija: otroci imigrantov veliko pogosteje dajejo denar ostarelim staršem kot ostali. Pomembnost denarne pomoči je dobro znana (npr. Poirine, 2006), zato rezultat ni presenetljiv: če starši živijo v neugodnih

finančnih razmerah (npr. nizke starostne pokojnine ali pa so brez njih), se otroci po svojih najboljših močeh trudijo, da bi jim pomagali s pošiljanjem denarja v domovino. To je seveda odvisno tudi od sredstev, ki jih imajo na razpolago, zato otroci z višjo stopnjo izobrazbe pogosteje pošiljajo denar svojim staršem.

Vsi ti dejavniki, ki so vključeni v družinske strukture, imajo pomemben vpliv na transfer pomoči (časa) in denarja med generacijami. Še posebej v primeru pomoči se jasno pokaže njihova pomembnost. Čim več otrok imajo anketiranci, tem manj pogosto pomagajo svojim staršem, kar kaže na to, da so otroci pri nudenju časa in pomoči *konkurenčna obveznost*. Če ima nekdo več bratov in/ali sester, se lahko pomoč staršem porazdeli, zato ima vsak od njih manjšo možnost za nudenje pomoči (vendar to ne velja za transfer denarja). Geografska oddaljenost med starši in otroki je pomemben dejavnik pri obeh oblikah transferjev, saj zmanjšuje verjetnost za praktično pomoč, kolikor mora biti otrok fizično navzoč, da lahko nudi pomoč pri gospodinjskih opravilih. Po drugi strani pa se poveča verjetnost za denarno pomoč, kar je deloma neke vrste kompenzacija za odsotnost praktične pomoči zaradi večje geografske oddaljenosti med otroki in starši. Praktična pomoč je najpogostejša v odnosih hči-mati, manj pogosta pa je v odnosih sin-mati, sin-oče in hči-oče, in sicer v tem vrstnem redu. Pri kombinacijah različnih vrst transferjev je mogoče opaziti hkratno nudenje denarne in praktične pomoči, kar kaže na altruizem otrok: če starši potrebujejo pomoč, jim bodo ti pomagali na različne načine, ne da bi karkoli pričakovali v zameno. Po drugi strani pa starši, ki otrokom nudijo finančno pomoč, lahko pričakujejo, da jim bodo ti pomagali. Zato je pri medgeneracijskih odnosih prav tako pomembna vzajemnost, naj bo ta tekom časa posredna ali neposredna (otroci vračajo, kar so dobili pred mnogimi leti).

V zadnjem času vlada zanimanje za vplive socialne politike na medgeneracijske transferje. Hipoteze o *izpodrivanju* in *vrivanju* ter o *dopolnjevanju* in *specializaciji* podpirajo medsebojni odnosi med različnimi medgeneracijskimi in javnimi transferji. V primeru občasne praktične pomoči najdemo ob pregledu obravnavanih posameznikovih in družinskih dejavnikov podporo tezi o *vrivanju*: čim večja je javna poraba za socialne storitve, čim večje je število javnih socialnih storitev, tem bolj otroci pomagajo svojim staršem. V primeru, ko država zagotavlja zadostno javno pomoč, je denarna pomoč staršem manjša, kar kaže na to, da državni transferji starim ljudem *izpodrivajo* zasebne transferje. Če združimo obe ugotovitvi, lahko govorimo o *specializaciji*, kjer država in družina (otroci) prevzameta različni vlogi nudenja pomoči in dopolnjujeta druga drugo. Čim več storitev in transferjev nudi socialna država, tem manj morajo otroci finančno pomagati staršem, vendar pa le-ti prevzamejo obveznosti do družine in jim raje nudijo manj intenzivno spontano praktično pomoč, ki je država ne zagotavlja (in je ne more zagotoviti).

6. ZAKLJUČEK

Praktična in denarna pomoč ostarelim staršem sta pomembni obliki vsakdanje medgeneracijske pomoči, ki pa v nasprotju z intenzivno oskrbo in nego dosedaj nista bili deležni večjih raziskav. Na podlagi podatkov iz raziskave SHARE smo ugotovili, da so individualne potrebe in možnosti ter družinske strukture pomembni dejavniki pri razlagi medgenera-

cijskih transferjev po vsej Evropi. Čim večje so potrebe staršev in čim več možnosti imajo otroci srednjih let, tem večja je verjetnost za nudenje pomoči in/ali denarja, kar je odvisno od vpetih družinskih struktur, kot so število bratov in/ali sester, geografska oddaljenost med starši in otroki itd.

V času, ko se prebivalstvo stara, je še bolj pomembno ugotoviti, kakšni so možni kontekstualni vplivi na pomoč starim ljudem. Z drugimi besedami: ali lahko zasebno pomoč vsaj delno urejajo javne politike? Na podlagi primerjalnih navzkrižnih podatkov ugotavljamo, da je socialna politika ključni dejavnik pri razlagi medgeneracijske pomoči, ki se močno razlikuje od države do države. V državah z velikodušnimi socialnimi storitvami in transferji več otrok prostovoljsko pomaga svojim staršem, manj pa jim pomaga (mora pomagati) finančno.

Te ugotovitve veljajo za vzorec zelo različnih političnih, verskih in družinskih kultur: od severnih socialno-demokratskih sistemov do družinsko usmerjenih sredozemskih sistemov, pa tudi srednjeevropskih držav v tranziciji in držav s katoliškim, protestantskim, pravoslavnim in/ali mešanim ozadjem. Ne glede na kulturo ali veroizpoved ne velja niti hipoteza o *izpodrivanju* niti hipoteza o *vrivanju*, ampak smo ugotovili, da gre za spremembo zasebnih transferjev glede na javne (ali obratno), kar kaže na *specializacijo* (ali *funkcionalno diferenciacijo*, *razdelitev dela* ipd.) med državo in družino. To vzajemno in dopolnjujoče delovanje bi moralo razbremeniti otroke ter količinsko povečati transferje k starejšim, hkrati pa izboljšati splošno kakovost pomoči.

Še posebej v času, ko je vedno več starega prebivalstva, lahko celostna zagotovitev javne pomoči pomaga ohranjati osnovno pomoč vse večjemu številu starejših ljudi. Pri tem se družine ne obremenjuje prekomerno, pomaga pa se ustvarjati nova delovna mesta v socialnih storitvah ter mogoče celo zmanjšati stroške za nego in oskrbo. Stari ljudje lahko dlje živijo samostojno, če prejemajo dovolj javne in zasebne pomoči pri instrumentalnih dejavnostih v vsakdanjem življenju.

LITERATURA

- Attias-Donfut C. (1995). *Les solidarités entre générations. Vieillesse, familles, état*. Paris: Nathan.
- Attias-Donfut C. in Wolff F.-C. (2000). Complementarity Between Private and Public Transfers. V: Arber S. in Attias-Donfut C. (ured.). *The Myth of Generational Conflict: The Family and State in Ageing Societies* (str. 47-68). London: Routledge
- Attias-Donfut C., Ogg J. in Wolff F.-C. (2005). European Patterns of Intergenerational Financial and Time Transfers. V: *European Journal of Ageing*, letnik 2, št. 3, str. 161-173.
- Bengtson V. L., Giarrusso R., Mabry J. B. in Silverstein M. (2002). Solidarity, Conflict, and Ambivalence: Complementary or Competing Perspectives on Intergenerational Relationships? V: *Journal of Marriage and Family*, letnik 64, št. 3, str. 568-576.
- BMFSFJ (2006). *Familie zwischen Flexibilität und Verlässlichkeit. Perspektiven für eine lebenslaufbezogene Familienpolitik. Siebter Familienbericht*. Berlin: Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend.
- Brandt M. (2009). *Hilfe zwischen Generationen. Ein europäischer Vergleich*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.
- Brandt M. in Szydlik M. (2008). Soziale Dienste und Hilfe zwischen Generationen in Europa. V: *Zeitschrift für Soziologie*, letnik 37, št. 4, str. 301-320.
- Brandt M., Deindl C., Haberkern K. in Szydlik M. (2008). Reziprozität zwischen erwachsenen Generationen: Familiäre Transfers im Lebenslauf. V: *Zeitschrift für Gerontologie und Geriatrie*, letnik 41, št. 5, str. 374-381.
- Brandt M., Haberkern K. in Szydlik M. (2009). Intergenerational Help and Care in Europe. V: *European*

- Sociological Review*, doi: 10.1093/esr/jcn076.
- Bonsang E. (2007). How do Middle-Aged Children Allocate Time and Money Transfers to Their Older Parents in Europe? V: *Empirica*, letnik 34, št. 2, str. 171-188.
- Daatland S. O., Herlofson K. (2003). Families and Welfare States: Substitution or Complementarity. V: Lowenstein A. in Ogg J. (ured.) *OASIS: Old Age and Autonomy The Role of Service Systems and Intergenerational Family Solidarity. The Final Report* (str. 281-305). Haifa: University of Haifa.
- Deindl C. (2009). *Finanzielle Transfers zwischen Generationen. Ein europäischer Vergleich*. Ph.D Thesis, Zürich: University of Zurich.
- Hank K. (2007). Proximity and Contacts between Elderly Parents and Their Adult Children: A European Comparison. V: *Journal of Marriage and Family*, letnik 69, št.1, str. 157-173.
- Hank K., Buber I. (2009). Grandparents Caring for Their Grandchildren: Findings from the 2004 Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe. V: *Journal of Family Issues*, letnik 30, št. 1, str. 53-73.
- Haberkern K., Szydlik M. (2008). Pflege der Eltern. Ein europäischer Vergleich. V: *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*, letnik 60, št. 1, str. 78-101.
- Hashimoto A., Kendig H. L., Coppard L. C. (1992). Family Support to the Elders in International Perspective. V: Kendig H. L., Hashimoto A., Coppard L. C. (ured.) *Family Support for the Elders. The International Experience* (str. 293-308). Oxford: Oxford University Press.
- Igel C., Brandt M., Haberkern K., Szydlik M. (2009). Specialization Between Family and State. Intergenerational Time Transfers in Western Europe. V: *Journal of Comparative Family Studies*, letnik 40, št. 2, str. 203-227.
- Höpflinger F., Hugentobler V. (2003). *Pflegebedürftigkeit in der Schweiz. Prognosen und Szenarien für das 21. Jahrhundert*. Bern et al.: Hans Huber.
- Hox J. J. (2002). *Multilevel Analysis Techniques and Applications*. Mahwah, N.J.: Lawrence Erlbaum Associates.
- Kalmijn M., Saraceno C. (2008). A Comparative Perspective on Intergenerational Support: Responsiveness to Parental Needs in Individualistic and Familialistic Countries. V: *European Societies*, letnik 10, št. 3, str. 479-508.
- Künemund H., Rein M. (1999). There is More to Receiving than Needing: Theoretical Arguments and Empirical Explorations of Crowding in and Crowding out. V: *Ageing and Society*, letnik 19, št. 1, str. 93-121.
- Lingsom S. (1997). *The Substitution Issue. Care Policies and Their Consequences for Family Care* Oslo: Norwegian Social Research.
- Litwak E., Silverstein M., Bengtson V. L., Wilson Hirst Y. (2003). Theories About Families, Organizations and Social Supports. V: Bengtson V. L., Lowenstein A. (ured.) *Global Aging and Challenges to Families* (str. 27-53). New York: Aldine de Gruyter.
- Motel-Klingebiel A., Tesch-Römer C., von Kondratowitz H.-J. (2005). Welfare States Do not Crowd out the Family: Evidence for Mixed Responsibility from Comparative Analyses. V: *Ageing and Society*, letnik 25, str. 863-882.
- Motel-Klingebiel A., Tesch-Römer C. (2006). Familie im Wohlfahrtsstaat – Zwischen Verdrängung und gemischter Verantwortung. V: *Zeitschrift für Familienforschung*, letnik 18, št. 3, str. 290-314.
- OECD, Organisation for Economic Cooperation and Development (2007a). OECD Social Expenditure Data Base (SOCX). V: stats.oecd.org/wbos/default.aspx?datasetcode=SOCX_AGG (pridobljeno 11.05.2007),
- OECD, Organisation for Economic Cooperation and Development (2007b). Annual Labour Force Statistics. V: oecd.org/document/48/0,3343,en_21571361_33915056_39095792_1_1_1_1,00.html#EmpDB (pridobljeno: 07.11.2007); [prenos podatkov: 11.10. 2006].
- Poirine B. (2006). Remittances Sent by a Growing Altruistic Diaspora: How Do They Grow Over Time? V: *Asia Pacific Viewpoint*, letnik 47, št. 1, str. 93-108.
- Rabe-Hesketh S., Skrondal A. (2008). *Multilevel and Longitudinal Modeling Using Stata*. College Station, TX: Stata Press.
- Reil-Held A. (2006). Crowding out or Crowding in? Public and Private Transfers in Germany. V: *European Journal of Population*, letnik 22, št. 3, str. 263-280.
- Sloan F. A., Zhang H. H., Wang J. (2002). Upstream Intergenerational Transfers. V: *Southern Economic Journal*, letnik 69, št. 2, str. 363-380.

- Snijders T. A. B., Bosker R. J. (2004). *Multilevel Analysis. An Introduction to Basic and Advanced Multilevel Modeling* (ponatis). London: Sage.
- Szydlík M. (2000). *Lebenslange Solidarität? Generationenbeziehungen zwischen erwachsenen Kindern und Eltern* (1. izdaja). Opladen: Leske + Budrich.
- Szydlík M. (2008). Intergenerational Solidarity and Conflict. V: *Journal of Comparative Family Studies*, letnik 39, št. 1, str. 97-114.
- van Gaalen R. I., Dykstra P. A. (2006). Solidarity and Conflict Between Adult Children and Parents: A Latent Class Analysis. V: *Journal of Marriage and Family*, letnik 68, št. 4, str. 947-960.
- Walker A. J., Pratt C. C., Eddy L. (1995). Informal Caregiving to Aging Family Members: A Critical Review. V: *Family Relations*, letnik 44, št. 4 (*Helping Contemporary Families*), str. 402-411.

Kontaktne informacije:

dr. Martina Brandt

University of Mannheim

MEA SHARE, L13, 17

68131 Mannheim, Nemčija

E-naslov: brandt@mea.uni.mannheim.de

Christian Deindl

University of Köln

Forschungsinstitut für Soziologie (FIS)

Greinstr. 2

50939 Köln, Nemčija

E-naslov: deindl@wiso.uni-koeln.de